

DETERMINANȚI INDEFINIȚI PARTITIVI VS NONPARTITIVI

ISABELA NEDELCU¹
Universitatea București

DÉTERMINANTS INDÉFINIS PARTITIFS VS. NONPARTITIFS

Résumé

L'analyse des déterminants indéfinis sépare les partitifs et les nonpartitifs en fonction de quelques critères: l'existence d'une partie complémentaire, la possibilité d'association du groupe qu'ils introduisent avec un prédicat d'entité, la lecture forte qui résulte d'un contexte contrastif. Seulement les déterminants câțiva „quelques” et unii „certains” sont partitifs. En ce qui concerne le déterminant niște „des” (tout comme d'autres indéfinis), celui-ci n'est partitif qu'au niveau discursif, lorsqu'il entre en relation avec un corrélatif du type ceilalți („les autres”), restul („le reste”).

Mots-clés: quantificateur, déterminant indéfini, partitif, prédicat d'entité/non-épisodique.

1. Determinanții indefiniți

Se știe că unii determinanți indefiniți au forme diferite după cum se construiesc cu un plural sau cu un singular. Astfel, *mulți*, *puțini*, *câțiva*, *destui* apar numai în combinație cu substantivele la plural (sau cu formă de plural), iar *mult*, *puțin*, *câtva*, *destul*, cu cele la singular (sau cu formă de singular):

- (1) *mulți oameni*
- (2) *mult talent.*

¹ Isabela Nedelcu este absolventă a Facultății de Litere din București. Doctorat în Filologie cu teza: „Categorii partitivului în limba română”, apreciată la susținerea publică din februarie 2008 cu calificativul „summa cum laude”. Coautoare la *Gramatica limbii române* (GALR), I, II, Editura Academiei, 2005. Autoare a mai multe articole având ca obiect sintaxa, semantica, morfologia, cultivarea limbii. Din 1999, asistent de cercetare în cadrul Sectorului de romanistică (până în 2001) și în cadrul Sectorului de gramatică (din 2001 până în prezent) aparținând Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti” din București. Din 2004, asistent universitar în cadrul Catedrei de limba română, ținând seminare și cursuri de sintaxă, morfologie, morfosintaxă și semantică, lexic, stilistică, introducerea în tehnica redactării. E-mail: isa_nedelcu@yahoo.com.

Alți determinanți se pot asocia cu ambele tipuri de substantive. Așa sunt *niște* și *ceva*:

(3) *niște/ceva probleme*

(4) *niște/ceva apă.*

Ca și determinanții *mulți*, *puțini*, *câțiva*, *destui*, cei din seria numeralelor (*doi*, *trei*, *zece* etc.), care intră tot în categoria indefinitelor, cu diferența că acestea din urmă precizează cantitatea, sunt compatibili doar cu substantivele numărabile, la plural (cu excepția lui *un*):

(5) *trei cărți.*

În acest articol, aducem în discuție câteva aspecte care privesc analiza determinanților indefiniți menționați în raport cu partitivul și cuantificarea. Dacă determinanții indefiniți au valoare partitivă și/sau cuantificațională, dacă *niște*, analizabil drept articol sau adjectiv pronominal nedefinit, este cuantificator partitiv, dacă gruparea *niște* + *substantiv* reprezintă echivalentul semantic al substantivului nedeterminat, dacă se poate vorbi despre determinanți partitivi și care sunt aceștia sunt probleme la care ne vom referi în cele ce urmează.

2. Determinantul indefinit *niște*

2.1. Statutul gramatical al lui *niște*

Cele mai multe și mai dificile probleme de interpretare pune *niște*².

O primă problemă este aceea legată de statutul gramatical al lui *niște* – articol sau adjectiv pronominal nedefinit.

În Stan 2007, se găsește o sinteză asupra interpretărilor care s-au dat lui *niște* în gramaticile românești, precum și interpretarea cercetătoarei, diferită de cele pe care le menționează.

Interpretarea curentă a lui *niște* este cea de articol nedefinit/indefinit³. În GALR, *niște* este considerat articol nedefinit, în contextul substantivelor la plural, și adjectiv pronominal nedefinit, în contextul substantivelor masive⁴.

² *Niște*, ca și echivalentele lui din alte limbi, constituie obiectul unor cercetări recente care încearcă să clarifice statutul acestui determinant – vezi, de exemplu, pentru *niște*, Stan 2007; pentru sp. *unos*, Laca – Tasmowski 1996; pentru *des*, Dobrovie-Sorin – Beyssade 2004.

³ Vezi, de exemplu, Mitrăn 1966, în GA I, p. 110; Avram 2001, p. 105–107.

⁴ Vezi Nedelcu 2005, în GALR I, p. 106–108, și Vasilescu 2005, în GALR I, p. 261.

Cercetând gramatici mai vechi ale limbii române, Stan 2007 constată că la Cipariu, care a elaborat prima Gramatică a Academiei, în 1869, ca și la Philippide și mai târziu la Iorgu Iordan, *niște* este considerat adjectiv pronominal nedefinit⁵. Soluția interpretării lui *niște* drept adjectiv pronominal nedefinit își poate găsi un sprijin în etimonul său – lat. *nescio quid* „nu știu ce”⁶.

Stan 2007 demonstrează că *niște* „se situează la limita dintre un element funcțional (articol, determinant slab) și un element lexical (adjectiv slab)”⁷. Cercetătoarea propune interpretarea lui *niște* ca un determinant slab, funcția sa referențială (de asociere a substantivului cu o clasă de referenți) fiind foarte slabă, în comparație cu cea a articolului nedefinit sg. *un*. Acest lucru este dovedit de posibilitatea ca *niște* să lipsească din anumite contexte:

(6) *Sosesc niște oameni. – Sosesc oameni.*

(7) *Sosește un om. – *Sosește om.*

În plus, față de *un*, arată Stan 2007, *niște* nu poate exprima flexionar categoria cazului în limba actuală.

Statutul de element „slab adjectival” este demonstrat de Stan 2007 prin nerealizarea acordului în gen și număr cu substantivul, prin faptul că este „mai slab nedefinit semantic” decât un adjectiv precum *cățiva*, de exemplu, prin faptul că nu are un corespondent pronominal (altfel spus, *niște* nu se asociază cu un nominal vid, precum *unii*: compară *unii oameni*, *unii cu niște oameni*, **niște*) și prin faptul că nu se poate coordona cu alte adjective pronominale.

O problemă secundară legată de statutul morfologic al lui *niște* este aceea dacă este pertinentă o separare a lui *niște* + *masiv* „*singulare tantum*” de *niște* + *substantiv plural*.

În GA, se spune că *articolul niște* apare și la singular, la numele de materie, cu observația că formele de plural cu *niște* au sens schimbat față de formele de singular cu *articolul niște*, și se dau următoarele exemple pentru articularea nedefinită a substantivului:

(8) *un gunoi, niște gunoi, niște gunoaie*

(9) *un pește, niște pește, niște pești*

(10) *o apă, niște apă, niște ape*⁸.

⁵ Vezi Timotei Cipariu, *Gramateca limbei române. Partea I. Analitică*, București, 1869, p. 265; Al. Philippide, *Gramatică elementară a limbii române*, Iași, Editura Librăriei I. S. Kuppermann, 1897, p. 62; Iorgu Iordan, *Gramatica limbii române*, București, Cartea Românească (ediție nouă, în facsimil, cu prefață de Marcel Crihană, București, Editura Șemne, 2005), 1937, p. 111, apud Stan 2007, p. 199.

⁶ Cf. MDA.

⁷ Vezi Stan 2007, p. 203.

⁸ Vezi Mitran 1966, în GA I, p. 110.

Avram 2001 vorbește și de articolul *niște*, și de adjectivul pronominal nedefinit *niște*, fără a le separa explicit⁹.

Stan 2007 îl interpretează pe *niște* (vezi *supra*) ca fiind la limita dintre un element funcțional (articol) și un element lexical (adjectiv), fără a face (explicit) distincția între *niște* în contextul unui masiv „singulare tantum” și *niște* în contextul unui substantiv la plural.

Soluția unitară de analiză a lui *niște* în cele două combinații poate fi susținută și de exemplul nedefinitului *ceva*, care se poate construi atât cu un substantiv „singulare tantum”, cât și cu un substantiv plural:

(11) *ceva talent/curaj*

(12) *ceva jucării.*

Considerăm că orice soluție de interpretare morfosintactică a lui *niște* am alege, unitară sau separată în contexte de singular și de plural, analiza acestui determinant în raport cu partitivul și cuantificarea este aceeași. *Niște* + forma de pluralul va intra în paradigma constituită de indefinitele având trăsătura [+ Discret]: *mulți, puțini, câțiva, destui*, iar *niște* + forma de singular, având trăsătura [- Discret], în paradigma constituită din: *mult, puțin, câțva, destul*.

2.2. Gruparea *niște* + *N* este echivalentă cu *N*?

O altă problemă în analiza lui *niște* este aceea dacă gruparea *niște* + *substantiv* este echivalentă cu substantivul fără determinant.

Pornind de la observația că în limbile ibero-romanice articolul indefinit plural este concurat de absența determinantului în exprimarea pluralului indefinit, Laca – Tasmowski 1996 propun o analiză a grupării sp. *unos* + *substantiv* (*unos* + *N*) care o separă de substantivul fără determinant. Metodele și rezultatele cercetării făcute de cele două lingviste pentru sp. *unos* sunt valabile și pentru echivalentul rom. *niște*.

Așa cum arată Laca – Tasmowski 1996, sp. *unos* introduce un referent de discurs (o variabilă de grup) față de pluralul brut (adică pluralul fără determinant – engl. „bare plurals”) care nu are această capacitate. Cele două

⁹ Vezi Avram 2001, p. 109–110 și 189. Discutând despre articolul *niște*, Avram 2001, p. 109, remarcă faptul că „posibilitatea opoziției sg. cu articol nedefinit – pl. nearticulat face ca unii cercetători să nege calitatea de articol nedefinit a lui *niște*, respectiv existența unui articol nedefinit de N.Ac. pl.”. M. Avram compară exemplele: *Trec soldați/niște soldați.*, *Am întâlnit soldați/niște soldați.* și *Trece un soldat.*, *Am întâlnit un soldat.*, arătând că numai din primele poate fi omis articolul.

lingviste aduc pentru aceasta câteva argumente. Vom invoca argumentele lor pentru discutarea statutului rom. *niște* în raport cu pluralul brut.

Un argument important pentru a arăta că *unos N*, respectiv rom. *niște N* introduc un referent de discurs (o variabilă) este acela că permit reluarea anaforică, spre deosebire de pluralul brut care acceptă mai dificil realizarea anaforei:

(13) *Am cumpărat niște flori. Două dintre ele erau roșii.*

(14) *?Am cumpărat flori. Două dintre ele erau roșii.*

O altă dovadă că *unos N*, respectiv *niște N* introduc o variabilă este faptul că apar în enunțuri generice, unde *unos*, *niște* au rolul de operatori generici ai variabilei date. Exemplele din Laca – Tasmowski 1996, ca și exemplele traduse în română, dovedesc această deosebire:

(15) a. *No puedo creer que esos dos sean millonarios. Unos millonarios ne viajan en segunda clase.*

b. *Nu pot să cred că aceia doi sunt milionari. Niște milionari nu călătoresc la clasa a doua.*

(16) a. *Unas palabras inoportunas tienen a veces consecuencias más graves que un insulto.*

b. *Niște vorbe inoportune au uneori consecințe mai grave decât o insultă.*

Apariția lui *unos N* în enunțuri generice, atrag atenția cele două lingviste, este posibilă însă cu condiția ca în context să fie prezent un grup ((15)) sau ca predicatul să se aplice într-o manieră colectivă ((16)). Spre deosebire de *unos/niște N*¹⁰, care introduce o variabilă de grup, pluralul brut nu apare în astfel de structuri.

Lingvistele susțin că *unos* are un comportament apropiat de cardinale. Înlocuirea lui *unos* cu *doi*, *trei* etc. în enunțurile generice este acceptabilă, singura diferență semantică fiind aceea că ultimele explicitează cardinalitatea grupului:

(17) a. *No puedo creer que esos dos sean millonarios. Dos millonarios ne viajan en segunda clase.*

b. *Nu pot să cred că aceia doi sunt milionari. Doi milionari nu călătoresc la clasa a doua.*

¹⁰ Articolul *un*, care introduce o variabilă atomică, poate să apară, de asemenea, într-un enunț generic.

2.3. Niște – *determinant partitiv*?

Un alt aspect discutabil în interpretarea lui *niște* privește calificarea acestuia drept partitiv sau nonpartitiv și, implicit, valoarea lui cuantificațională sau noncuantificațională. În bibliografia românească se întâlnesc ambele soluții. În GALR, ca și în Niculescu 1999, de exemplu, *niște* este analizat drept un cuantificator partitiv¹¹. Problema interpretării lui *niște* a fost reluată de Stan 2007 care susține, în concordanță cu cercetările efectuate pentru alte limbi, precum franceza și spaniola, că rolul de cuantificator partitiv al lui *niște* nu este clar¹².

Pentru că *niște* nu presupune existența unui ansamblu din care se extrage o parte, calificarea acestuia drept determinant partitiv nu este pertinentă. Caracterul nonpartitiv sau nonpresupozițional¹³ al lui *unos N*, respectiv *niște N*, este dovedit, așa cum arată Laca – Tasmowski 1996, de faptul că *unos/niște N* nu poate relua cu ușurință o parte dintr-un ansamblu deja introdus (precum *algunos*; vezi *infra*), ca în exemplele pe care cele două lingviste le dau:

- (18) *?Echaron sus barquitos al agua. Unas barquitos se hundieron.*
 (19) *?Ei și-au pus bărcuțele pe apă. Niște bărcuțe s-au scufundat.*

Un alt argument pentru a demonstra caracterul nonpartitiv/nonpresupozițional al lui *unos*, respectiv al lui *niște*, este acela că *unos/niște N* nu se poate combina cu un predicat nonepisodic¹⁴. *Unos/niște N* se poate combina totuși cu un predicat nonepisodic dacă este modificat de o propoziție relativă:

- (20) *Niște exerciții pe care le-a propus deunăzi erau ușoare*¹⁵.

Unos, respectiv *niște* nu sunt cuantificatori, întrucât nu admit lectura distributivă¹⁶. Există totuși două tipuri de contexte în care *unos*, respectiv *niște* devin operatori

¹¹ Vezi Nedelcu 2005, în GALR I, p. 108; Niculescu 1999, p. 177–180.

¹² Vezi Stan 2007, p. 202.

¹³ Este sugestiv faptul că termenul „partitiv” este utilizat uneori ca sinonim pentru „presupozițional”. Dobrovie-Sorin 2004, p. 111, arată, pornind de la Diesing 1992 – Molly Diesing, *Indefinites*, MIT Press, Cambridge, Mass, că termenul „presupozițional” este utilizat ca sinonim al lui „partitiv”. Dobrovie-Sorin 2004 utilizează termenul „presupozițional” ca echivalent al lui „forte”; vezi *infra*, pentru utilizarea termenului „forte” la Dobrovie-Sorin 2004.

¹⁴ În terminologia lui Dobrovie-Sorin 2004, predicatul nonepisodic ar corespunde „predicatului de entitate”. Predicatele de entitate sunt de tipul: *inteligent, mare, frumos, savuros* etc. Dobrovie-Sorin arată că predicatele de entitate se asociază în mod necesar cu GN care denotă entități, de aici și denumirea acestora; vezi Dobrovie-Sorin 2004, p. 43, 101, 106.

¹⁵ Exemplul este dat de Laca – Tasmowski 1996, p. 119.

de cuantificare, și anume contextele cu un „prezentativ” marcat prin *sunt* „există, se găsesc” ((21)) și cele cu elemente corelative de tipul *ceilalți, restul* ((22)):

- (21) *Sunt niște oameni care sunt foarte nerăbdători.*
 (22) *Niște oameni sunt foarte nerăbdători, ceilalți sunt calmi.*

După cum se observă din exemplele (21)–(22), *niște N* apare în poziția de subiect al unui predicat nonepisodic, dovadă că *niște* este în aceste contexte cuantificator partitiv.

3. Determinanții indefiniți partitivi unii, câțiva

Spre deosebire de *niște*, indefinitele *unii* și *câțiva* sunt partitive și cuantificaționale¹⁷. Comparația lor cu *niște* explică acest lucru.

Dacă *niște N* nu poate relua cu ușurință o parte dintr-un ansamblu deja introdus (vezi exemplul (19)), *câțiva* și *unii* permit fără nicio dificultate reluarea anaforică:

- (23) *Am privit îndelung inelele din vitrină. Unele/Câteva inele erau cu diamante.*

Așa cum arată Laca – Tasmowski 1996, spre deosebire de *unos (niște), algunos (câțiva, unii)* are caracter presupozitional, altfel spus, este partitiv, cum reiese din exemplele (24)–(25) date de lingviste, unde numai *algunos/câțiva, unii* indică neechivoc faptul că femeile făceau parte din cortegiul:

- (24) *Cortegiul urma să se urnească. Câteva/Unele femei au început să plângă.*
 (25) *Cortegiul urma să se urnească. Niște femei au început să plângă.*

În exemplul (24), utilizarea lui *câteva/unele* implică existența unui ansamblu din care se extrage o parte.

Unii N și *câțiva N* presupun existența unei părți *complementare* căreia i se aplică predicția¹⁸. Astfel, implicaturile unor construcții precum (26)–(27) sunt (28)–(29):

¹⁶ Asupra acestei condiții atrage atenția Dobrovie 2004, p. 148: „GN cuantificaționale sunt în mod necesar distributive [...]. În virtutea distributivității lor intrinsece, GN cuantificaționale induc o lectură dependentă de un indefinit care se găsește în domeniul lor.”

¹⁷ În mod similar, Dobrovie-Sorin 2004, p. 116–117, analizează determinantul indefinit fr. *certain* ca având sens partitiv-contrastiv.

¹⁸ Ideea apare în Laca – Tasmowski 1996, p. 120–121.

- (26) *Nu am văzut unele persoane.*
 (27) *Nu am făcut unele exerciții de mișcare.*
 (28) *Am văzut unele persoane.*
 (29) *Am făcut unele exerciții de mișcare.*

Un argument important în favoarea interpretării determinanților *câțiva* și *unii* drept determinanți partitivi este posibilitatea de asociere a grupului pe care îl introduc, când acesta se află în poziția de subiect, cu predicate nonepisodice sau cu predicate de entitate, spre deosebire de grupul *niște* + *N*:

- (30) *Câțiva/Unii elevi sunt inteligenți.*
 (31) *?Niște elevi sunt inteligenți.*

Așa cum arată Dobrovie-Sorin 2004, GN indefinit *des* + *N*, din franceză (corespunzător lui *niște* + *N*), ca și numele fără determinant, denotă proprietăți, de aceea este incompatibil cu predicate de entitate¹⁹.

4. Alți determinanți indefiniți

Ne întrebăm dacă și alți determinanți indefiniți – *mulți*, *puțini*, *doi*, *cincisprezece* etc. sunt sau pot fi calificați drept partitivi.

Conform distincției operate de Milwark 1977 între *slab* și *forte*, GN indefinite sunt considerate *slabe*, iar GN cuantificaționale și cele definite sunt considerate *forte*²⁰. Baza separării acestora o constituie posibilitatea sau imposibilitatea de a apărea în fraze existențiale, mai exact, de a se asocia cu „există/este/se află” (engl. *there is*), cum se vede din exemplele:

- (32) *Sunt doi/mulți elevi în sală.*
 (33) **Este fiecare elev în sală.*
 (34) *?Este elevul în sală*²¹.

Și indefinitele pot avea o lectură forte numai dacă apar într-un context contrastiv, context ce evidențiază sensul lor partitiv²². Într-un exemplu precum

¹⁹ Vezi Dobrovie-Sorin 2004, p. 102.

²⁰ Vezi Milwark 1977, p. 4–9.

²¹ Pentru exemple similare în franceză, vezi Dobrovie-Sorin 2004, p. 98.

²² Vezi Milwark 1977, p. 17–23. Vezi pentru explicarea distincției *slab* – *forte*, plecând de la Milwark 1977, și Dobrovie-Sorin 2004, p. 97–112. Dobrovie-Sorin 2004, p. 105–108, arată că există și indefinite forte care nu sunt interpretate obligatoriu ca partitive, ca în exemplele: *O mașină era în garaj.*, *Un bărbat era alături de mine.*, *A trebuit să ne oprim pentru că trei copii erau bolnavi/oboșiți.*, deși aceste exemple conțin predicate de entitate.

(35), *doi elevi* are o lectură forte, deci partitivă (fiind echivalent cu *doi dintre elevi*), datorită contrastului creat de coocurența cu *ceilalți* sau *restul*:

(35) *Doi elevi erau atenți, ceilalți/restul erau cu gândul la vacanță.*

Așa cum arată Dobrovie-Sorin 2004, un GN indefinit este partitiv dacă acesta presupune existența unui ansamblu de indivizi determinat contextual²³.

De asemenea, asocierea cu predicate de entitate, potrivit analizei lui Dobrovie-Sorin 2004, antrenează o lectură forte a indefinitelor și, implicit, considerarea lor ca partitive²⁴:

(36) *Doi copii erau blonzi.*

Concluzii

Calificarea drept partitivi a determinanților indefiniți trebuie să răspundă unor criterii riguroase, iar acestea sunt: implicarea unei părți complementare, posibilitatea asocierii grupului pe care îl introduc cu un predicat de entitate (nonepisodic), lectura forte generată de contextul contrastiv.

Cât privește gruparea *niște* + *N*, aceasta nu este echivalentă cu *N* nedeterminat, numai *niște* + *N* introducând un referent de discurs, cum o dovedesc testul reluării anaforice și apariția acestei grupări în enunțurile generice. Dintre determinanții indefiniți, numai *unii* și *câțiva* sunt partitivi. *Ceilalți*, inclusiv *niște*, doar la nivel discursiv pot căpăta sens partitiv, având o lectură forte.

BIBLIOGRAFIE

- Avram 2001 – Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, ediția a III-a, București, Humanitas
 Dobrovie-Sorin – Beyssade 2004 – Carmen Dobrovie-Sorin, Claire Beyssade, *Définir les indéfinis*, Paris, CNRS Éditions
 Laca – Tasmowski–De Ryck 1996 – Brenda Laca, Liliane Tasmowski-De Ryck, „Indéfini et quantification”, *Recherches linguistiques de Vincennes. Structure et interprétation*, nr. 25, p. 107–128
 Milwark 1977 – G. L. Milwark, „Toward an Explanation of Certain Peculiarities of the Existential Construction in English”, *Linguistic Analysis*, volume 3, number 1, p. 1–29
 Mitran 1966 – Mircea Mitran, „Articolul”, în *Gramatica limbii române (GA) I*, ediția a II-a revăzută și adăugită, tiraj nou, București, Editura Academiei Române, p. 97–113
 Nedelcu 2005 – Isabela Nedelcu, „Substantivele masive”, în *Gramatica limbii române (GALR) I*, București, Editura Academiei, p. 106–109
 Niculescu 1999 – Alexandru Niculescu, *Individualitatea limbii române*, vol. 3, Cluj-Napoca, Clusium

²³ Vezi Dobrovie-Sorin 2004, p. 105.

²⁴ Vezi Dobrovie-Sorin 2004, p. 98, 101–102.

Stan 2007 – Camelia Stan, „'Articolul' niște”, în volumul *Limba română – stadiul actual al cercetării* (coord. Gabriela Pană Dindelegan), p. 199–205

Vasilescu 2005 – Andra Vasilescu, „Pronumele și adjectivul pronominal nehotărât”, în *Gramatica limbii române* (GALR) I, București, Editura Academiei, p. 254–268.